

CONCESIVĂ SAU ADVERSATIVĂ?

DE

D. D. DRAȘOVEANU

Marea majoritate a gramaticilor limbii române apărute pînă acum ¹ ocupîndu-se de circumstanțiala «concesivă», o definesc cu mici deosebiri de enunțare cam în același fel: «Propoziții concesive [sînt acelea] care arată un fapt ce ar fi de natură a împiedica lucrarea din principală» (Tiktin), «... care exprimă ideea de îngăduință, de admisibilitate, de concesie făcută cuiva» (C. Șotropa și V. Grecu), «... care arată că cele spuse în propoziția principală ar putea să nu se întîmple dintr-o cauză oarecare, indicată tocmai de propozițiunea concesivă, și totuși se întîmplă» (I. Iordan), «... care exprimă un fapt ce ar putea împiedica acțiunea din propozițiile de care depind...» (Al. Rosetti).

După cum vedem, deosebiri de conținut între diferitele definiții citate nu există. E adevărat că unele — ale lui Tiktin, Iordan, Rosetti — ne învață că propoziția concesivă exprimă un fapt *care ar putea împiedica* acțiunea din propozițiile de care depind, iar altele — a lui Șotropa și Grecu — că exprimă o idee de *îngăduință*. Unele vorbesc de o *piedică* la discreția căreia s-ar afla posibilitatea desfășurării acțiunii din regentă, iar altele de o *îngăduință*, grație căreia acțiunea din regentă se desfășoară. Deosebirea de care s-ar putea vorbi constă în faptul că cele dintîi ating un aspect al problemei, primul, iar celelalte definiții al doilea, care decurge logic din primul: definiția lui Șotropa și Grecu, vorbind de ideea de îngăduință, presupune un fapt care *ar putea* împie-

¹ H. Tiktin, Gramatica romînă. București, 1895. (Idem, ed. a III-a). C. Șotropa, Gramatica limbii romîne. București, 1924 (ed. a V-a). C. Șotropa și V. Grecu, Gramatica limbii romîne. București, 1931. Iorgu Iordan, Gramatica limbii romîne. București, 1937. Al. Rosetti, Gramatica limbii romîne. București, 1943. (Idem, în ediția scoasă în colaborare cu J. Byck).

dica desfășurarea acțiunii din propoziția regentă, dar n-o împiedică, *îngăduindu-i* acesteia să se desfășoare. De aici, ideea de concesie, denumirea de *concesivă*. O primă observație pe care ne-o permitem pentru început este că denumirea de *concesivă*, dată propozițiilor a căror acțiune fie că încearcă să împiedice, fie că îngăduie desfășurarea acțiunii din regentă, nu o găsim pe deplin justificată de conținutul definițiilor citate mai sus — ele nefiind suficient de cuprinzătoare. În cele ce urmează ne propunem să vedem în ce măsură e justificată denumirea de *concesivă* și, implicit, să discutăm definițiile la care ne-am referit. Pentru aceasta, ne vom sprijini pe exemplele pe baza cărora gramaticienii și-au elaborat definițiile. Iată câteva din aceste exemple:

Deși vîntul se potolise de mult, valurile mării tot se izbeau cu furie de coastele corăbiei. (Tiktin),

Măcar că tu ai fost rău cu mine, mie tot mi-e milă de tine (din Caragiale, la Șotropa),

Deși literatura română este tînără, ea numără mulți scriitori mari (I. Iordan),

Măcar că-i în vîrstă, profesorul nostru se ține foarte bine (I. Iordan),

Cu toate că n-am avut bilet, m-am urcat în tren (Al. Rosetti),

L-am salutat *deși nu-l cunosc* (Al. Rosetti),

Chiar dacă nu plouă, buruienile ne umplu curtea (Al Rosetti)

și, în sfîrșit, încă un exemplu,

Deși erau necontenite jalobele obștiei pentru jefuirile lui Moțoc, Lăpușneanul sau nu răspundea sau nu le asculta (din C. Negruzzi, la Tiktin).

Analizînd aceste exemple — pe care le-am fi dorit toate extrase din clasicii noștri și nu construite, așa cum au făcut I. Iordan și Al. Rosetti — să vedem unde este concesia.

Într-un exemplu ca:

... *dacă libertatea presei ar fi fost ceva mai întinsă*, noi am fi putut ... să demascăm pe acei ce inventează asemenea calumni ... (Gr. Alexandrescu)¹

raportul condițional este exprimat de conjuncția *dacă*, iar acțiunea care condiționează desfășurarea acțiunii regentei se află în secundara introdusă prin conjuncția *dacă* — *dacă libertatea presei ar fi fost mai întinsă* —, în condițională deci.

Tot așa și în cazul «concesivei». Ca orice raport sintactic, și «raportul concesiv» trebuie căutat în conjuncția sau locuțiunea conjuncțională care leagă subordonata de regenta ei (*deși*, *măcar că*, *cu toate că*, *chiar dacă* etc.), iar acțiunea care «îngăduie» acțiunii din regentă să se desfășoare — în *concesivă*.

Unde apare, în exemplele date mai sus, ideea de concesie? Să analizăm exemplul dat de Tiktin:

Deși vîntul se potolise de mult, valurile mării tot se izbeau cu furie de coastele corăbiei.

¹ Gr. Alexandrescu. Versuri și proză, București, 1914, p. 236.

Faptul că vîntul se potolise de mult îngăduie valurilor să se izbească de coastele corăbiei? Nicidecum. Dimpotrivă, constituie tocmai contrariul a ceea ce am putea numi concesie. Să luăm alt exemplu:

Măcar că tu ai fost rău cu mine, mie tot mi-e milă de tine.

Faptul că tu ai fost rău cu mine îmi îngăduie să-mi fie milă de tine?

În sfîrșit, să ne mai ocupăm de un exemplu cu predicatul concesivei la forma negativă:

Chiar dacă nu plouă, buruienile ne umplu curtea (Rosetti).

Lipsa ploii constituie ea o condiție favorabilă (o îngăduință) pentru creșterea, răspîndirea buruienilor? Evident că nu! Iată că nici în acest caz nu se justifică denumirea de concesivă.

Rămînînd la același exemplu, să vedem acum dacă transformînd condiția din nefavorabilă în favorabilă răspîndirii buruienilor, se schimbă ceva în raportul dintre cele două judecăți, dintre cele două propoziții:

Chiar dacă plouă, buruienile nu¹ ne umplu curtea.

Faptul că plouă îngăduie buruienilor să ne umple curtea? Conține propoziția *Chiar dacă plouă* o idee de concesie? De data aceasta da (deși termenul de concesie nu e totuși cel mai potrivit). Sau în exemplul dat de Tiktin din C. Negruzzi, faptul că *jalobele obștei pentru jefuirile lui Moțoc* erau neconținute ajută desfășurării acțiunii din regentă (să se dea răspuns obștei, să fie ascultată această obște)? și de data aceasta da!

Din ultimele două exemple reținem observația că *buruienile nu se răspîndesc, că Lăpușneanul sau nu răspundea sau nu le asculta.*

Din toate exemplele de mai sus, ca și din definițiile citate, se poate vedea că nu e vorba decît în anumite cazuri de o idee de «concesie», că nu e vorba de un «raport concesiv»; e vorba de:

1) propoziții subordonate a căror acțiune încearcă, fără să reușească, să înlănească (*Chiar dacă plouă, Deși erau neconținute jalobele*) desfășurarea acțiunii din regentă cînd aceasta nu poate avea loc din anumite cauze sau

2) de propoziții a căror acțiune se opune, creează greutăți (*Deși vîntul se potolise, Chiar dacă nu plouă, Măcar că tu a. fost rău cu mine etc.*) desfășurării acțiunii din regentă, cînd aceasta, din anumite cauze se desfășoară totuși.

Avem de-a face cu o *subordonată adversativă*, cu un *raport adversativ*. Acest raport este, desigur, deosebit de raportul adversativ dintre propozițiile coordonate. În cazul acestora din urmă se opun două acțiuni de intensitate, am zice, egală, pe cînd aici cele două acțiuni adverse sînt inegale ca intensitate, acțiunea regentei reprezentînd o forță mai puternică, acțiunea ei desfășurînd

¹ Negația e cerută cu necesitate de conjuncție. Eliminînd negația («Chiar dacă plouă, buruienile ne umplu curtea»), raportul sintactic devine o absurditate.

du-se pînă la capăt, în ciuda acțiunii indicată de «concesivă», de subordonata adversativă: *Valurile mării tot se izbeau de coastele corăbiei, ... Lăpușneanul sau nu răspundea sau nu le asculta, ... mie tot mi-e milă de tine* etc.

Ceea ce e foarte important de reținut, întrucît explică desfășurarea acțiunii regentei în ciuda acțiunii subordonatei adversative, e observația că cele două acțiuni reprezintă: una, cea exprimată de regentă, efectul, un efect al unei anumite cauze (... *valurile mării tot se izbeau cu furie de coastele corăbiei, ... mie tot mi-e milă de tine, ... Lăpușneanul sau nu răspundea sau nu le asculta* — în acest ultim caz, non-efectul unei cauze oarecare); cealaltă exprimată de subordonata adversativă, exprimă o circumstanță, o condiție¹ favorabilă desfășurării acțiunii regentei, cînd aceasta nu se desfășoară din anumite cauze (*Deși erau neconținute* [condiție favorabilă] *jalobele obștiei pentru jefuirile lui Moțoc ... , Chiar dacă plouă ...*) sau nefavorabilă desfășurării acțiunii regentei cînd aceasta din anumite cauze, se desfășoară totuși (*Deși vîntul se potolise de mult ... , Măcar că tu ai fost rău cu mine ... , Deși literatura romină este tînără ...* etc.).

Unul singur dintre gramaticienii noștri, N. I. Barbu², folosește termenul ust de «adversativă» pentru subordonata «concesivă» și dă totodată și o definiție ceva mai cuprinzătoare decît cele citate la începutul articolului de față: «exprimă o mișcare în ciuda căreia se împlinește mișcarea exprimată de verbul principalei³».

N. I. Barbu face de asemenea o distincție între adversative și concesive: «Atît circumstanțiala adversativă cît și principala ei exprimă acțiuni care se împlinesc, s-au împlinit sau se vor împlini, deci acțiuni reale», iar «concesiva propriu-zisă» «exprimă o acțiune care nu se împlinește în realitate, nereală, dar care este presupusă că se împlinește și în ciuda căreia, în opoziție cu care, se împlinește acțiunea exprimată de verbul propozițiunii principale». De asemenea, notează că «adversativa» se introduce în frază prin conjuncții ca *deși, cu toate că*, iar «concesiva» prin conjuncții ca *oricît, orice*. În sfîrșit, pentru «adversativă», cu titlul de exemplu, dă între altele:

*Deși orele sînt înaintate cer totuși cuvîntul;
Deși trepte osebite le-au ieșit din urna sorții.
Deopotrivă-i stăpînește raza ta și geniul morții,*

iar pentru *concesivă*:

*Poți zidi o lume-ntreagă, poți s-o sfarmi, orice ai spune.
Peste toate, o lopată de țărînă se depune;
Oricît ai fi de tare, nu mi-e frică de tine.*

¹ A nu se confunda condiția cu cauza. Nu se poate niciodată și nicicînd presupune existența unui efect în ciuda propriei sale cauze.

² Sintaxa limbii romine după metoda istorico-stilistică, București, 1944.

³ De fapt, verbul regentei, care nu se confundă întotdeauna cu principala.

Ceea ce observăm — autorul nu notează nimic în acest sens — este faptul că toate exemplele citate la subordonata adversativă au predicatele acestor subordonate la modul indicativ, în timp ce toate (nu numai cele citate de noi în lucrare) « concesivele » au predicatele la modul optativ.

Ținând seama de această observație, putem vedea la ce se reduce deosebirea dintre « adversativă » și « concesivă »; după cum spune însuși autorul în definiții « circumstanțiala adversativă... exprimă acțiuni... reale », iar cea « concesivă » « exprimă o acțiune care nu se împlinește în realitate, nereală, dar care este presupusă că se împlinește... ». Este clar că deosebirea pe care o face N. I. Barbu între circumstanțialele adversative și « concesive » se reduce la modurile diferite ale predicatelor acestor circumstanțiale, or e știut că raportul sintactic nu e exprimat de modul predicatelor, ci de conjuncție. Conjuncțiile *orice* și *oricât* cer ca predicatul circumstanțialelor pe care le introduc să se afle la modul optativ¹, dar modul în care se află predicatul nu poate schimba raportul sintactic. Să ne gândim la conjuncția condițională *dacă*; ea nu cere să fie la un anumit mod ca predicatul unei condiționale. Modul poate fi atât optativul cât și indicativul și totuși conjuncția *dacă* exprimă același raport sintactic, condiția-reală sau ipotetică, după cum modul este, respectiv, indicativul sau optativul.

Tot așa conjuncțiile care exprimă un raport adversativ pot cere, unele modul indicativ, altele modul optativ, raportul sintactic pe care-l exprimă însă, rămâne cel adversativ.

¹ Adăugăm că aceste conjuncții nu pot introduce în frază propoziții subordonate al căror predicat să fie la forma negativă.

